

A könyvtárhasználók tájékoztatását a rendszerről már jóval a tényleges kapcsolatba lépés előtt ajánlatos megkezdeni. A könyvtári személyzet magatartása nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a használók esetleges tartózkodását eloszlassák.

Az állomány retrospektív konvertálása az egyik legsúlyosabb kérdés, amellyel a könyvtár szembe találja magát az automatizálás során. Minthogy a konvertálási költségek egyenesen arányosak a szóban forgó mennyiséggel és a rekordok hosszúságával, még az automatizált rendszer beállítása előtt el kell készíteni a retrospektív konvertálás tervét. Az első lépés a gyűjtemény alapos megtisztítása legyen a fölösleges dokumentumoktól, ugyanis így módon alaposan csökkenthető a bevitt tételek száma.

A automatizálás megvalósítása után meg kell vizsgálni, hogy a leszállított rendszer megfelel-e a szerződésben rögzített feltételeknek, betartották-e a

szerződő felek vállalt kötelezettségeiket, s végül mennyiben vágnak egybe a tényleges költségek és előnyök a tervezettekkel. Az utólagos kiértékelés lehetővé teszi a szükséges módosításokat.

*

Az automatizálással foglalkozó bizottságok és csoportok neveit és címeit az *ALA Handbook of Organization* tartalmazza. A cikk végül 25 szakértőt, mint ajánlott automatizálási konzulens sorol fel, s megadja címüket is.

/MATTHEWS, J. R.: Guidelines for selecting automated systems. = Information Reports and Bibliographies, 15. köt. 3. sz. 1986. p. 2–14./

(Zoltán Imre)

Az automatizálás hatása a könyvtári személyzetre

Ahogy a korszerű technológia kezdett tért hódítani a könyvtárakban is, a figyelem eleinte csak a számítógépekre, a programokra irányult, s csak a legutóbbi időszakban kezdtek foglalkozni a gép–ember kapcsolattal, annak a személyiségre gyakorolt hatásával. A *Canadian Library Journal* könyvtárosszervezők számára kiírt pályázatán e munkájával első helyezést nyert szerző 1984-ben felmérést készített 118, különböző típusú könyvtárakban dolgozó könyvtárossal, hogy az automatizálás személyzetre gyakorolt hatását megvizsgálja.

Feltételezések

- ♦ A számítógépesítést örömmel fogadják a könyvtárosok, mert csökkenti az ismétlődő feladatokat, s gyorsabban hoz eredményt.
- ♦ Az automatizáció elfogadására való hajlandóság egyenesen arányos a képzettség szintjével.
- ♦ A felsőoktatási könyvtárak személyzete sokkal nagyobb örömmel fogadja az automatizálást, mint a közművelődési könyvtáraké.
- ♦ A könyvtárosok közt némi aggodalom tapasztalható az automatizálás ergonómiai hatásait illetően.
- ♦ A könyvtárosok még jobban aggódnak a sugárzás esetleges káros hatásai miatt.
- ♦ A könyvtári automatizáció a döntési folyamat diffúziója miatt a hivatali hierarchia elmosódásához vezet.

- ♦ A számítógépek hosszas használata káros pszichikai hatásokkal fog járni (pl. lelki függőség kialakulása, az interperszonális kapcsolatok visszafejlődése).
- ♦ Az automatizáció egyes munkakörök megszűnéséhez, mások megváltozásához fog vezetni.
- ♦ Minthogy az automatizáció nagy változásokat okoz a könyvtárakban, leginkább a participatív és konzultatív típusú vezetés könnyítheti meg, hogy a személyzet el is fogadja őket.

Módszerek. A vizsgálat különböző típusú könyvtárakban folyt le annak kiderítésére, hogy a könyvtár típusa milyen befolyással van a vizsgált jelenségre. 51 könyvtáros személyes beszélgetés során, 67 kérdőív útján mondta el véleményét; az előbbi módszer adta a legtöbb információt.

A vizsgálat eredményei. A felmérés kimutatta, hogy az automatizáció pozitívan is, negatívan is hathat, a vezetés stílusától és döntésétől, valamint a személyzet előkészítő kiképzésétől függően. Kevés kivételtől eltekintve a könyvtárosok szívesen fogadták a számítógépesítést, különösen ott volt ilyen a fogadtatás, ahol online rendszert alkalmaztak. Kiderült az is, hogy sem az iskolai végzettségtől, sem a könyvtár típusától nem függ az ott dolgozók automatizáció iránti fogékonysága.

Testi hatások. A legkellemetlenebb és leggyakoribb jelenség a szemfájás, de tapasztaltak hát- és fej-

fájást is. Testi és lelki stresszt okozhat a mozgáshiány, a koncentráció, a pontosság követelménye, a feszített tempó, valamint az a tudat, hogy takarékoskodni kell a drága terminálidővel.

Leleki hatások. A felmérés kimutatta, hogy nem az automatizáció, hanem a terminálnál való munka fárasztja ki szellemileg a dolgozókat. Az automatizáció a kérdezettek 32%-ánál növelte a munkájukkal való elégedettséget. Megjelenik viszont a jelentéktelenség vagy a bizonytalanság érzése, mert a gép gyorsabb, pontosabb, fontosabb. Az is feszültséget okoz, amikor várni kell a terminálra, vagy elromlik a rendszer.

A döntéshozatal megosztása. A megkérdezettek 31%-a úgy véli, hogy a könyvtárakban a döntéshozatal megosztott, míg 13%-uk nem. Van olyan vélemény, hogy most egy operátor több döntést hoz egy terminálnál, mint azelőtt egy szerkesztő. Egy gépesített rendszerben mindenkinek elegendő információja van ahhoz, hogy teljes felelősséggel hozzon döntéseket.

Személyes kapcsolatok. A megkérdezettek 32%-a szerint az automatizálás miatt csökken az emberek közötti érintkezés, 10%-a szerint nő (főként a konzultáció szükségessége miatt), 17%-a szerint változatlan. Van olyan vélemény, hogy a kommunikáció csökkenése előnyös, mert eredményesebben lehet így dolgozni, mások szerint káros a könyvtárra, mert az emberek nem kerülnek közel egymáshoz.

Elképzelések a jövőről. A válaszolók 28%-a azt gondolja, hogy az automatizáció miatt csökkenni fog a munkahelyek száma. 31%-uk szerint a munka érdekesebb, változatosabb lesz. A jövőben többet kell nyújtania a könyvtárosképzésnek, véli 44%. A megkérdezettek 27%-a hiszi, hogy a könyvtárosokat jobban ki fogja elégíteni munkájuk; 21%-uk úgy véli, hogy a nagyobb követelmény nagyobb elégedettséget eredményez. 31%-uk szerint a könyvtárosoknak jobban meg kell majd szervezniük munkájukat. 19%-uk azt mondja, hogy csökkenni fog a mindennapos műveletek ellenőrzésének igénye; 24%-uk azt, hogy elhalványul a tevékenységek emberi vonása, az automatizáció mechanikussá fogja tenni a cselekvéseket. 23%-uk úgy látja, hogy a számítógép lehetővé fogja tenni, hogy több ember több feladatot magasabb színvonalon lásson majd el. 11%-uk attól fél, hogy ki fog alakulni az automatizált könyvtárakban dolgozó könyvtárosok elit csoportja. Csak néhányan tartanak az automatizáció magas költségeitől.

A bevezetés folyamata. Meglepően kevesen tartották szükségesnek az ergonómiai tervezést, noha ennek hiánya a testi bántalmak nagy részének okozója. 4,2%-uk egy próbaidőszakot javasol, amikor a személyzet még a megvásárlás előtt megismerked-

het a rendszerrel. 13%-uk úgy véli, hogy az automatizáció befogadását elősegíti, ha megismertetik a dolgozókkal a várható előnyöket. 22%-uk tartja szükségesnek, hogy jóval a bevezetés előtt történjék meg a személyzet kiképzése.

Követelmények a vezetéssel szemben. A megkérdezettek a következőket fogalmazták meg: jó kommunikációs készség (8%), az automatizált rendszer ismerete (8%), pozitív és lelkes hozzáállás (5%), a beosztottak javaslatainak elfogadása (9%), a beosztottak önállóságának és felelősségtudatának kifejlesztése (18%), türelem (9%), a munkatársak igényeinek figyelembevétele (3%), realizmus az elvárásokban (0,8%), a partícipatív vezetési stílus (14%).

A vezetők véleménye. A vezetők általában optimistábban ítélik meg a munkatársak érzelmeit az automatizálással és közreműködésükkel kapcsolatban, mint saját maguk. A beosztottak korántsem osztják a vezetők nézetét, miszerint a könyvtárban megvalósult volna már a partícipatív vezetési stílus. Egy közművelődési könyvtár igazgatója szerint a közművelődési könyvtárak csak követik, s nem vezetnek az automatizálás kibontakozását. A felsőoktatási és a szakkönyvtárak vezetői meg vannak győződve arról, hogy teljes erővel kell folytatniuk a gépesítési tervek megvalósítását. A felmérésről minden vezető lelkesen és pozitívan nyilatkozott, mert szerintük felhívta a figyelmet bizonyos fontos részletekre.

Megállapítások. A vizsgálat előzetes feltevései helytállónak bizonyultak, mások nem. Befejeztével az alábbi megállapításokat lehet tenni:

- ◆ A számítógépet határozottan szívesen fogadták a könyvtárakban.
- ◆ A hozzáállás nem arányos a személyzet végzettségével.
- ◆ Lényegében nem különbözik egymástól a felsőoktatási és a közművelődési könyvtárosok hozzáállása.
- ◆ A sugárzási hatás miatt nincs érzékelhető aggodalom, de igény van az ergonómiailag jobb környezetre.
- ◆ A hierarchikus felépítés egyre jobban elmosódik, a döntéshozatal alsóbb szintek felé tolódik; egyre kevésbé van szükség középszintű vezetőkire.
- ◆ A személyes kommunikáció valószínűleg csökken; noha ez részben üdvözlendő, a vezetés helyesen teszi, ha munkaidőn kívül gondoskodik társasági alkalmakról. A terminálon való folyamatos munkavégzést 2 órában kell maximálni.
- ◆ Nagy változások várhatók a munka szervezetében, de az emberek óvatosan optimisták, hogy képesek lesznek megfelelni az új követelményeknek, s egyelőre nem aggodnak bizonyos munkahelyek és munkakörök megszűnése miatt.

- ◆ Az automatizálás bevezetését előzze meg a partícipatív vezetési stílus kialakítása.

Következtetések. A századfordulóra az információs tevékenység minden szintje nagymértékben automatizálva lesz. A mikroszámítógép áthatotta a könyvtárak világát. A változás nem egyszeri aktust jelent, hanem a mindennapi élet állandó jellemzőjévé válik. A technológia azonban csak az eszközt jelenti, az ember marad továbbra is a fő tényező. A legfőbb kritériumot az információ korában a szolgál-

atások minősége jelenti. Ennek érdekében kell a könyvtári személyzet tehetségét maximálisan mozgósítani a megfelelő módszerekkel.

/DAKSHINAMURTI, G.: Automation's effect on library personnel. = *Canadian Library Journal*, 42. köt. 6. sz. 1985. p. 343–352./

(Papp István)

Mikroszámítógépes emulátor az online keresés oktatásában

Az online keresést sok egyetemen oktatják, az ezzel kapcsolatos költségek miatt viszont nagy különbségek vannak az egyes egyetemek által nyújtott lehetőségek között. A hasonló kurzusok mindössze kétharmadában használhatnak a hallgatók terminált, s ennek az online keresési gyakorlatnak az időtartama is igen változó (6 perctől 10 óráig). Az amerikai Utah állambeli *Brigham Young Egyetemen* olyan megoldást dolgoztak ki, amely révén jelentős mértékben csökkenthetők ezek a költségek.

A Pascal nyelven írt DIALTWIG program IBM PC mikroszámítógépen a DIALOG visszakereső rendszer sok jellemzőjét tudja szimulálni. A hallgatók strukturált keresési feladatok teljesítése közben sajátítják el a számítógépes keresés alapjait, könyvtártudományi és informatikai adatbázisok felhasználásával. (Az ERIC-ből is "letöltöttek" egy összefüggő adatbázisrészlet saját mikroszámítógépükre.) Az így szimulált rendszer, illetőleg kompilált adatbázis lehetőséget ad a DIALOG parancsszavainak és azok rövidített formáinak, a csonkolásnak, a pozicionális műveleteknek, a keresőkifejezések megalkotásának gyakorlására.

A DIALTWIG a könyvtárgépesítés és rendszer-elemzés oktatásában is felhasználható (adatszerkezetek létrehozása, fájlszervezés, adatbázis-kezelő rendszerek tervezése, indexek tervezése stb.). Az adatátviteli programcsomagok (Crosstalk, PC-TALK, VTERM stb.) és modemek lehetővé teszik

a keresési eredmények megőrzését mágneslemezen, ezeket később (szövegszerkesztő segítségével) ki is lehet nyomtatni. A keresés adminisztratív adatait (a hallgató neve, a használt adatbázis, a keresés időtartama stb.) a program szintén naplózza, a költségelszámolás céljából. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a DIALTWIG jól szimulálja a DIALOG rendszer legtöbb funkcióját (néhányat nem tud szimulálni, pl. rendezés, korlátozás, keresőkérdés tárolása és az online dokumentum rendelése, illetve a kapcsolódó fogalmak keresése kétszeres kiterjesztéssel, valamint a szó belsejében végzett csonkolás). Az indexfájl 80–112%-os plusz területet igényel, a figyelmen kívül hagyandó szavak listájának nagyságától függően. A lemeztár kapacitásából eredő korlát kitolható (az IBM PC/XT-nél az indexelendő alapfájl 3–4 megabájtos területre is növelhető). Az adatbázis-emulátor kiterjedt használatával jelentősen csökkent a kereskedelmi adatbázisok igénybevétele, s ez nagy megtakarítást eredményezett. Az is kiderült azonban, hogy az ekképp olcsón elsajátítható technikai készségen túl a konkrét adatbázisok tartalmi ismeretére is nagy szükség van.

/STIRLING, K. H.: A micro-based emulator for online search services. = *Drexel Library Quarterly*, 20. köt. 4. sz. 1985. p. 87–95./

(Mándy Gábor)

Hogyan segíthet a mikroszámítógép az online katalógusok használatában?

A modern online katalógusok nagy előnye a papíron vagy mikroformátumban rendelkezésre álló bibliográfiai állományokkal (pl. cédulakatalógusokkal) szemben a sokkal hajlékonyabb parancsszerkezet.

Míg a hagyományos feltáró eszközök megkövetelik a használatól, hogy pontosan ismerje egy adott név vagy egyéb besorolási adat egységesített formáját, addig az online katalógusban az ismert elemek (csa-